

दीर्घतमा औचथ्यः। विष्णुः, १-३ इन्द्राविष्णू। जगती।

प्र वः पान्तमन्धसो धियायते महे शूराय विष्णवे चार्चत।

या सानुनि पर्वतानामदाभ्या महस्तस्थतुरर्वतेव साधुना ॥ १.१५५.०१

धियायते- धियमिच्छते। महे- महात्मने। शूराय- समर्थाय। विष्णवे- अन्तर्यामिणे सर्वव्याप्ताय।
वः- युष्माकम्। पान्तम्- पातव्यमनुभूतव्यम्। अन्धसः- रसम्। प्र- प्रकर्षेण। अर्चत- संपादयत।
या- यौ इन्द्रविष्णू। अदाभ्या- अदम्भनीयौ। महः- महान्तौ। साधुना- सता। अर्वतेव- प्राणेन
यथा। अश्वः प्राणप्रतीकः। तथा। पर्वतानां सानुनि- गिरीणामुच्छ्रितप्रदेशे। गिरिर्जडप्रतीकः।
जडशरीरस्य सूक्ष्मेन्तिकप्रदेशे हृदाकाशे। तस्थतुः- अतिष्ठताम् ॥१॥

त्वेषमित्था समरणं शिमीवतोरिन्द्राविष्णू सुतपा वामुरुष्यति।

या मर्त्याय प्रतिधीयमानमित्कृशानोरस्तुरसनामुरुष्यथः ॥ १.१५५.०२

इन्द्राविष्णू। शिमीवतोः- कर्मवतोः। वाम्- युवयोः। इत्था- एवम्। त्वेषम्- दीप्तम्। समरणम्-
शरणम्। सुतपाः- शोभनतपोयुक्त उपासकः। उरुष्यति- रक्षति। या- यौ। मर्त्याय- मनुष्याय।
प्रतिधीयमानम्- प्रतिधातव्यम्। अस्तुः- अभिमतक्षेप्तुः। कृशानोः- अग्नेः सकाशात्। असनाम्-
अन्नादिकम्। उरुष्यथः- प्रवर्तयथः ॥२॥

ता ई वर्धन्ति मह्यस्य पौंस्यं नि मातरा नयति रेतसे भुजे।

दधाति पुत्रोऽवरं परं पितुर्नाम तृतीयमधि रोचने दिवः ॥ १.१५५.०३

ताः- आहुतयः । अस्य- एतस्य इन्द्रस्य । ईम्- एतत् । महि- महत् । पौंस्यम्- बलम् । वर्धन्ति-
वर्धयन्ति । रेतसे- प्रजननवीर्याय । भुजे- भोगाय । मातरा- द्यावापृथिव्यौ । इन्द्रः । नि- नितराम् ।
नयति । दिवः- चित्ताकाशस्य । अधि रोचने- द्योतनस्थाने । पितुः- जनकस्य विष्णोः । अवरं परं
तृतीयं नाम- भूर्भुवःस्वःस्थापितपदानि । पुत्रः- विष्णुवत्सवत्स्थित उपासकः । दधाति-
धारयति ॥३॥

तत्तदिदस्य पौंस्यं गृणीमसीनस्य त्रातुरवृकस्य मीळुषः ।

यः पार्थिवानि त्रिभिरिद्विगामभिरुरु क्रमिष्टोरुगायाय जीवसे ॥ १.१५५.०४

यः । पार्थिवानि- साधनभूमिकाः । विगामभिः- विविधगतिभिः । त्रिभिः- भूर्भुवःस्वरिति त्रिधा
भिन्नैः । उरुगायाय- साममयाय । जीवसे- उपासकस्योज्जीवनाय । उरु- विस्तीर्णतया । क्रमिष्ट-
क्रान्तवान् । अस्य- एतस्य । इनस्य- ईश्वरस्य । त्रातुः- रक्षकस्य । अवृकस्य- अहिंसकस्य ।
मीळुषः- आनन्दमयस्य विष्णोः । तत्तत्- सर्वम् । इत्- एव । पौंस्यम्- प्रभावम् । गृणीमसि-
स्तुमः ॥४॥

द्वे इदस्य क्रमणे स्वर्दशौऽभिरव्याय मर्त्यो भुरण्यति ।

तृतीयमस्य नकिरा दधर्षति वयश्चन पतयन्तः पतत्रिणः ॥ १.१५५.०५

अस्य- एतस्य । स्वर्दशः- सूक्ष्मदर्शिनो विष्णोः । द्वे क्रमणे । इत्- एव । मर्त्यः- मनुष्यः ।
अभिरव्याय- प्रख्याप्य । भुरण्यति- गच्छति । अस्य- एतस्य विष्णोः । तृतीयम्- तृतीयं क्रमणम्
त्रिपाद्विभूतिम् । नकिः- नैव । आदधर्षति- कोप्यभिभवति । पतयन्तः- सर्वत्र गमनशीलाः ।
पतत्रिणः- पतनशीलाः । वयः- वेतारो मरुतोपि । चन- न तदभिभवन्ति ॥५॥

चतुर्भिः साकं नवतिं च नामभिश्चक्रं न वृत्तं व्यतीरवीविपत्।

बृहच्छरीरो विमिमान् ऋक्भिर्युवाकुमारः प्रत्येत्याहवम् ॥ १.१५५.०६

चतुर्भिः साकं नवतिं नामभिः- चतुर्नवतिकालावयवान्। व्यतीन्- विविधान्। वृत्तं न चक्रम्- बहरोपेतचक्रमिव। अवीविपत्- भ्रामयति। टुवेपृ कम्पने। संवत्सर एकः। अयने द्वे। पञ्चर्तवः। द्वादश मासाः। चतुर्विंशत्यर्धमासाः। त्रिंशदहोरात्राणि। अष्टौ यामाः। पर्यावर्तमानानि मेषादीनि द्वादश लग्नीति मिलित्वा चतुरधिकनवतिसंख्याकानवीविपदिति सायणः। बृहच्छरीरः- सर्वभूतदेहीति भावः। ऋक्भिः- मन्त्रैः। विमिमानः- ज्ञातः। युवा- तरुणः। अकुमारः- पुराणः। आहवम्- आह्वानयुक्तं यज्ञम्। प्रति। एति- गच्छति ॥६॥

Dr. Ranganatha